

*Dijana JANKOVIĆ*¹

UDK: 343.326:006.07
Bibliid 0025-8555, 62(2010)
Vol. LXII, br. 4, str. 602–628
Izvorni naučni rad
Novembar 2010.
DOI: 10.2298/MEDJP1004602J

MEĐUNARODNI STANDARDI U BORBI PROTIV TERORIZMA

APSTRAKT

Terorizam kao pojava savremenog društva, ugrožava najznačajnije tekovine modernog vremena. Međunarodna zajednica pridaje veliki značaj borbi protiv terorizma i u međunarodnim dokumentima je formulisana određen broj pravnih instrumenata i standarda koji sadrže jedinstvenu poruku – a to je da je moguće efikasno se boriti protiv terorizma samo istovremeno poštujući osnovne standarde međunarodno zaštićenih ljudskih prava. Borba protiv terorizma ne sme nikada da dovede do ukidanja vrednosti i sloboda koje se upravo terorističkim aktima nastoje ugroziti. U radu je sačinjen osvrt na odredbe Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koje predviđaju mogućnosti ograničenja nekih od zaštićenih ljudskih prava ali takođe predviđaju i granice korišćenja ograničenja prava, te u kojoj meri dolazi do primene takvih ograničenja u borbi protiv terorizma.

Ključne reči: terorizam, ljudska prava, osnovne slobode, standardi Saveta Evrope, Komitet za ljudska prava.

OPŠTA RAZMATRANJA TERORIZMA I NJегоVIH CILJEVA

Terorizam u najširem smislu, obuhvata različite akte nasilja i ugrožavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i javnih, odnosno zajedničkih i individualnih dobara. U standardnom određenju, terorizam je takva vrsta nasilja ili pretnja nasiljem koja teži da izazove strah,

1 Dijana Janković, sudija Višeg suda u Nišu, e-mail adresa, dijanaj@nadlanu.com.

a sa ciljem da uputi određenu poruku (najčešće političku) i skrene pažnju na neku grupu, pojavu ili stanje u društvu.

Kroz svoje akte teroristi pokušavaju po pravilu da pošalju ideološku ili versku poruku javnosti. Izborom svojih ciljeva koji su često simbolični, teroristi teže da aktom nasilja ostvare visok stepen uticaja na javno mnjenje, uprkos ograničenim materijalnim resursima koji su im često na raspolaganju, a kako bi ukazivanjem na ciljne tačke praktično dokazali da država nije u stanju da zaštiti svoje građane. U naučnim studijama su česti pokušaji različitih kategorizacija terorističkih grupa, te se sreću sledeće tipologije terorizma: nacionalno separatistički, verski fundamentalistički, novi verski, socijalno revolucionarni. I sami autori ističu da se radi o „gruboju” klasifikaciji, koja se zasniva na pretpostavci da se terorističke grupe mogu razvrstati na osnovu političke pozadine i ideologije. Socijalno – revolucionarna kategorija se sreće i pod nazivom „idealistički terorizam” gde su pokretački motivi želja za radikalnim promenama, pitanja veroispovesti, politička ideologija, uključujući i anarhizam. Teško je doći do opšte tipologije terorizma, jer su skoro sve terorističke kampanje uglavnom različite i specifične, tako da pojedine različite kategorije imaju više zajedničkih karakteristika.² Pominje se i takozvani državni terorizam, odnosno situacija u kojoj određene države podržavaju aktivnosti nekih terorističkih pokreta koji se zalažu za filozofske stavove koje te države prihvataju.³ Pomenuli bismo i to da ima veoma ozbiljnih pokušaja da se objasni terorizam na čisto psihološkom planu. Međutim u naučnim analizama se ističe da takvi pokušaji ignorišu veoma realne ekonomske, političke i socijalne faktore, koji uvek pokreću radikalne terorističke aktivnosti. Terorizam je obično rezultat više uzročnih faktora, psiholoških, ekonomskih, političkih, verskih i socioloških.⁴

Terorizam se posmatra od strane pojedinih autora kao: „nasilni akt koji se preduzima naročito da bi privukao pažnju, a onda putem stvorenog publiciteta da bi preneo poruku”.⁵ Zatim se definiše i kao: „upotreba pretnje

-
- 2 Videti: Rex Hudson, “The Sociology and Psychology of Terrorism: Who becomes a terrorist and why?”, *A Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division*, Library of Congress Federal Research Division, Library of Congress, Washington 1999, Internet: <http://www.loc.gov/rr/frd/15/09/2010>, pp. 11–15.
 - 3 Videti: James Lutz and Brenda Lutz, *Global Terrorism*, Routledge, 2004, pp. 14–16.
 - 4 Rex Hudson, op. cit., pp. 19–22.
 - 5 Brus Hofman, *Unutrašnji terorizam*, Narodna knjiga i Alfa, Beograd, 2000, str. 118.

nasiljem, od strane malih grupa protiv neuniformisanih pripadnika velikih grupa, zarad postizanja političkih ciljeva”.⁶ Takođe se navodi da je terorizam: „unapred smišljeno politički motivisano nasilje koje protiv neborbenih ciljeva sprovode subnacionalne grupe ili tajni agenti, obično sa namerom da utiču na javnost”,⁷ terorizam se označava i kao: „sistematska upotreba nasilnog zastrašivanja protiv civila zarad političkih ciljeva”.⁸

Bez obzira na brojne definicije mogu se uočiti neka zajednička polazišta a to bi bilo da je: terorizam smišljena, politički motivisana upotreba nasilja ili pretnja nasiljem da bi se zaplašila vlada ili većina javnosti ili da bi se izvršio pritisak na njih, takođe terorizam predstavlja strategiju nasilja koja je osmišljena da ostvari rezultate postepenim izazivanjem straha i nesigurnosti.⁹ U suštini u savremenom periodu postoje tri vrste motivacija koje određuju delovanje određenih terorističkih grupa: nacionalna motivacija, psihološka motivacija i kulturna motivacija.¹⁰ Analiza uzroka koji pokreću ekstremiste u nekoj državi da se udruže, potom identifikuju krajnji cilj i usvoje doktrinu i strategiju radi njegovog ostvarivanja, pored ostalog, ukazuje na najmanje dve ključne odrednice terorizma: prvo, cilj pripadnika preovladavajućeg broja ekstremističkih kolektiviteta razotkriva njihovu nameru da dobiju nešto (navodno u ime nekoga) što nije nužno niti urgentno, nego veštački iskonstruisano i, drugo, to nešto nastoje da postignu najgrubljim kršenjem unutrašnjeg i međunarodnog prava, kao i bezobzirnim kršenjem običajâ (pravilâ) rata.¹¹

6 Clark McCauley, “The Psychology of Terrorism”, *Social Science Research Council*, Internet: <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/mccauley.htm> / 02/09/2010.

7 Čarls Kegli i Judžin Vitkof, *Svetska politika*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Beograd, 2004, str. 622.

8 Pippa Norris, Montague Kern and Marion Just, *Framing Terrorism: The News Media, The Government and the Public*, Routledge, New York, 2003, p. 6.

9 David Whittaker, *Terrorists and Terrorism in Contemporary World*, Routledge, New York, 2004, pp. 1–4.

10 Videti: David Whittaker, *The Terrorism Reader-Second Edition*, Routledge, 2003, pp. 17–21.

11 Ženevske konvencije o ratu, posebno njihov Drugi protokol iz 1949. godine, između ostalog, nalažu da je u sukobima koji nemaju međunarodni karakter svaka od strana u sukobu dužna da „prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima... postupa čovečno” i posebno se zabranjuju postupci: a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, sakaćenja, svireposti i mučenja, b) uzimanje talaca, v) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja („Službeni list FNRJ”, broj 2450, član 3, glava 1).

Pored posledica, kao što je povređivanje i ugrožavanje ljudskih života, terorizam izaziva krizne situacije i predstavlja opasnost po mir i teritorijalni integritet država. Akti terorizma koje preduzimaju pojedinci ili pojedine organizacije, služe kao povod bilo za terorističke akte uperene protiv država, bilo za jačanje i produbljivanje političkih, verskih, vojnih i drugih podela u međunarodnoj zajednici.

Uporedo sa razvojem i napretkom čovečanstva, u tehničkom, materijalnom i kulturološkom pogledu, razvija se i terorizam, samo još bržim tempom, pri tome se stalno menja po formi, sadržini, tipovima i oblicima organizovanja, načinima delovanja, tehničkoj opremljenosti i slično.

Nosioce terorizma izrazito karakteriše namera da iznenade protivnika, prvenstveno primarnu žrtvu (vladu države koju napadaju). To je moguće valjano sagledati ako se ima u vidu da savremeni ili moderni terorizam predstavlja specifičan konflikt između najmanje dve strane radi postizanja proklamovanih političkih ciljeva. Ono što je danas drugačije jeste to da novo doba terorizma sa jedne strane globalno briše državne granice i ograničenja za sprovođenje terorističkih aktivnosti a sa druge letalno dolazi do promene taktike prilikom ostvarenja terorističkih akata, jer cilj nije više samo uznemirenje javnosti i sticanje publiciteta, već da se napadima na ciljeve naseljene civilima izazove što veći broj žrtava a kao bi se raširio strah kod što većeg broja ljudi.¹²

Problemi borbe protiv terorizma su stalno i u dugom vremenskom periodu prisutni i u brojnim naučnim i političkim raspravama. Intenziviranje terorističkih aktivnosti tokom poslednjih godina doprinelo je da terorizam postane jedan od najvećih problema današnjice. Terorizam predstavlja negaciju ključnih principa za koje se zalaže međunarodna zajednica i brojnim unutrašnjim i međunarodnim aktima ističe se da se njemu treba najenergičnije suprotstaviti i da je poprimio alarmantne proporcije.

Priroda i organizacija terorizma, strah koji izaziva i veo tajnosti koji ga okružuje stvara teškoće u primeni standarda postojećeg krivičnog postupka. U modernom svetu, države se suočavaju sa veoma realnim teškoćama u zaštiti stanovništva od terorističkog nasilja i nesporno je da su za uspešnu borbu protiv terorizma državama potrebna specijalna ovlašćenja kao i značajna sloboda u odabiru načina i sredstava prilikom suzbijanja terorističkih akata. Istovremeno je neophodno da se u svakom trenutku poštuju prava i slobode koja se međunarodnim dokumentima garantuju svima.

12 Čarls Kegli i Judžin Vitkof, op. cit., str. 628.

STANDARDI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U SLUČAJU LIŠENJA SLOBODE LICA RADI SUZBIJANJA TERORIZMA

Savet Evrope formulisao određeni broj međunarodnih pravnih instrumenata i standarda na osnovu kojih se može uvideti značaj koji on pridaje borbi protiv terorizma i koji ilustruju osnovnu poruku ove organizacije, a to je da je moguće uspešno se boriti protiv terorizma samo uz poštovanje ljudskih prava i vladavinu prava. Možemo se kratko podsetiti da je Savet Evrope osnovan neposredno po završetku Drugog svetskog rata 1949. godine, u cilju unapređenja kulturnog, društvenog i političkog života u Evropi i podsticanja ljudskih prava i demokratije.¹³ Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda¹⁴ izradio je Savet Evrope, pri čemu je osnovna namera bila da se zaštite građanska i politička prava. Konvencijom je ustanovljeno pravo na pojedinačnu predstavku – pravo pojedinaca i organizacija da ospore odluke svojih vlada putem postupaka u Strasburu, tako što će svoj predmet izneti pred Evropsku komisiju za ljudska prava (osnovanu 1954. godine), a potom pred Evropski sud za ljudska prava¹⁵ (osnovan 1959. godine), pri čemu presude suda obavezuju visoke strane ugovornice Konvencije.

Aktivnosti Saveta Evrope na području borbe protiv terorizma počivaju na tri osnova a to je: jačanje zakonskih mera protiv terorizma, zaštita osnovnih vrednosti i bavljenje uzrocima terorizma. Evropski sud za ljudska prava kroz svoje odluke naglašava da ceo sistem Konvencije počiva na pravičnoj ravnoteži između opštih interesa zajednice i interesa pojedinaca.¹⁶

Činjenica je da postoji opasnost, da se radi odbrane demokratije usvoje mere koje mogu demokratiju podrivati ili čak uništiti. Sud je naglasio

13 Glavni organi Saveta Evrope nadležni za odlučivanje su: Komitet ministara, koji čine ministri inostranih poslova svih zemalja članica, to je izvršni organ koji donosi odluke u vidu sporazuma, deklaracija, rezolucija i preporuka, Parlamentarna skupština, koju čine grupe predstavnika poslanika nacionalnih parlamenata zemalja članica i treće telo je Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope kao savetodavni organ i koji se sastoji od predstavnika lokalnih i regionalnih vlasti zemalja članica. Pod pokroviteljstvom Saveta Evrope doneto je više od 190 konvencija i sporazuma.

14 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rim, 04.11.1950, („Službeni list SCG”, br. 5/05) u daljem tekstu: Konvencija.

15 U daljem tekstu označen kao: Sud.

16 Slučaj: Džejms protiv Ujedinjenog Kraljevstva (James v. United Kingdom), br. 8793/79, Serija A, br. 98, 21.2.1986, (1986) 8 EHRR 123, p. 50.

potrebu sadržanu i u samoj Konvenciji, da se uspostavi odgovarajuća ravnoteža između zaštite institucija demokratije u zajedničkom interesu i zaštite prava pojedinaca.¹⁷ Prava ravnoteža između interesa sveukupnog stanovništva i interesa pojedinca je princip koji je prisutan u čitavoj Konvenciji. Iako se u pojedinim analizama ističe da ima prostora da se ceni opšti interes u efikasnoj borbi protiv terorizma, naspram pojedinačnih interesa lica lišenih slobode zbog sumnje da se bave terorizmom,¹⁸ Evropski sud za ljudska prava je podvukao ključnu ulogu nadležnosti međunarodnih sudova i značaj striktnog tumačenja ograničenja slobode ličnosti, imajući u vidu izuzetnu važnost tog garantovanog prava koje je neophodno za slobodu i dostojanstvo svakog ljudskog bića.

Kroz svoje odluke Sud je naglasio da se nužnost borbe protiv terorizma ne može opravdati rastezanjem koncepta „opravdanosti sumnje” do mere u kojoj bi suština zaštite prava na slobodu i sigurnost iz čl. 5. Konvencije bila narušena. Dakle, lice može biti lišeno slobode, odnosno pritvoreno, samo u slučaju postojanja osnovane sumnje da je počinilo krivično delo. Nije dovoljno samo to da je postojala ranija osuda za krivična dela u vezi sa terorizmom, već je neophodno da postoje još neke činjenice i informacije koje bi opravdale osnovanu sumnju da je određeno lice učinilo krivično delo.¹⁹ Zaštita fizičkog integriteta ličnosti koju pruža čl. 3. Konvencije, ne može se ograničiti čak ni u okolnostima borbe protiv terorizma.²⁰ Apsolutna zabrana mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, sadržana u čl. 3. Konvencije, se smatra važnom do te mere da u vezi sa njom nisu predviđena nikakva ograničenja, niti izuzeci, niti se od nje može odstupati na osnovu čl. 5. Konvencije.

Pravo države na određeno odstupanje je sadržano u čl. 15. st. 1. Konvencije. Međutim, čl. 15. st. 2 Konvencije ne dopušta, kao što je pomenuto, odstupanje od čl. 3. koji sadrži zabranu mučenja i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, zatim od čl. 4. st. 1. koji propisuje

17 Videti slučaj: *Klas i ostali protiv Nemačke (Klass v. German)*, Serija A, br. 28.6.78 (1979–1980) 2 EHRR 214, p. 23, 27, 28. str. 48, 49, 59.

18 Slučaj: *Brogan protiv Ujedinjenog kraljevstva (Brogan v. United Kingdom)*, izdvojeno mišljenje sudije Martensa, 11209/84, 11266/84, 11365/85, Serija A, br. 145-B 29.11.88 (1989) 11 EHPP 371, st. 4.

19 Slučaj: *Foks, Kampbel i Hartli protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Fox, Campbell i Hartley v. United Kingdom)*, br. 12244/86, 30.8.90, (1990) 13 EHRR 157.

20 Slučaj: *Ribič protiv Austrije (Ribitsch v. Austria)*, br.18896/91, Serija A, br. 336, 4.12.95 (1996) 21 EHRR 573, pp. 36. i 38.

zabranu ropstva i ropskog položaja, člana 7. koji predviđa zabranu retroaktivnog kažnjavanja i čl. 2. kojim je zaštićeno pravo na život, osim u pogledu ratnih dejstava. Takođe, nije dozvoljeno odstupanje od Protokola br. 6 ili Protokola br. 13 (ukidanje smrtne kazne) ni od čl. 4. Protokola br. 7.

Pored toga, članom 18. Konvencije propisane su granice korišćenja ograničenja prava, te je navedeno da se ograničenja prava i sloboda koja su dozvoljena Konvencijom neće primenjivati ni u koje druge svrhe sem onih zbog kojih su propisana. Prema čl. 8. Sud može ispitati razloge za preduzimanje neke restriktivne mere. Ukoliko se ispostavi da je mera preduzeta iz nekih drugih razloga, a ne iz onih koji su bili navedeni, može doći do povrede Konvencije. Član 15. Konvencije, propisuje trodelni test ispravnog postupanja. Država prvo mora da uveri Sud u postojanje rata ili stanja javne opasnosti. Imajući u vidu opasnost koju nosi terorizam i količinu kriminalnih dejstava koje u određenim slučajevima zahvata, pitanje je ocene svakog konkretnog slučaja da li će predstavljati i u kojoj meri javnu opasnost, s tim da je nesumnjivo da, s obzirom na samu prirodu terorizma i ciljeve koji se žele postići terorističkim aktima, isti ugrožava široku oblast javnog sektora. Međutim, pored navedenog zahteva, ukoliko se utvrdi da je isti ispunjen, država dalje mora da dokaže da je mere koje je preduzela „nužno iziskivala hitnost situacije”. Na kraju, neophodno je da sve preduzete mere budu u skladu sa obavezama države prema međunarodnom pravu i da postoji usklađenost sa procesnim zahtevima.

U mirnodopsko vreme odstupanja su moguća samo u okolnostima kada postoji javna opasnost koja preti opstanku nacije, a to je u velikom boju slučajeva upravo opasnost izazvana terorističkim aktima. Kao što je pomenuto, Sud je u više navrata naglasio da je potrebno postići srazmernost između značaja za demokratsko društvo da se obezbedi neodložno ispunjenje konkretnih obaveza prema državi i prava na slobodu. Pri tome, nije isključeno da se državi, s obzirom na teškoće s kojima se suočava tokom neke javne opasnosti od terorističkih napada, donekle dozvoli da postepeno uvede određene zaštitne mere.

Tako je u slučaju Lavles protiv Irske²¹ pomenuta opasnost protumačena kao „vanredno stanje krize ili opasnosti koja pogađa celokupno stanovništvo i predstavlja pretnju po organizovani život zajednice koja sačinjava državu”. U navedenom slučaju, koji se ticao držanja lica osumnjičenih za terorizam u

21 Slučaj: Lavles protiv Irske (Lawless v. Ireland), Serija A, br. 3, 1.7.61, (179-80) 1 EHRR 15.

prituoru pet meseci bez izvođenja pred sud, Sud je ustanovio da je postojala javna opasnost koja je pretila opstanku nacije s obzirom na rastuću pretnju koju je IRA u tom trenutku predstavljala, kako unutar tako i izvan Irske. Sud je ovde uzeo u obzir opasnost situacije, koja nije mogla da se kanališe i pruži odgovarajuća zaštita stanovništvu, samo primenom redovnog krivičnog zakona, kao i zaštitu koja je bila dostupna pritvorenim licima, uključujući i nadzor pritvorskog režima od strane Parlamenta i „Pritvorske komisije”, koja je imala ovlašćenje da izdaje obavezujuće naloge za puštanje na slobodu.

Takođe je i u slučaju Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva²² ocenjeno kao nesporno, da je ranih sedamdesetih godina 20. veka, kada je IRA vršila veliki broj napada, uključujući i bombaške napade vatrenim oružjem, postojala javna opasnost. Pri tome je zaključeno da, „opasnost” i samo u jednom delu teritorije države, može da pogađa celokupnu populaciju i da s toga „pretilo opstanku nacije”.

U svetlu preduzimanja mera u borbi protiv terorizma, Evropski sud za ljudska prava je napravio razliku između, opšte obaveze poštovanja unutrašnjih zakona države i prava iz čl. 5. st. 1. tač. b, tj. prava da niko ne može biti lišen slobode osim u slučajevima zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog ne izvršenja sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom. Razlika između ove dve situacije razmatrana je u slučaju Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva,²³ a u vezi sa poštovanjem Zakona o sprečavanju terorizma u Ujedinjenom Kraljevstvu. Podnosioci predstave su bili uhapšeni u Liverpulu po dolasku iz Irske i zadržani 45 sati, pretreseni saslušani, fotografisani i dali su otiske prstiju. I pored toga što nije postojalo prethodno kršenje neke konkretne zakonske obaveze, nije ustanovljena povreda čl. 5. st. 1. tač. b. Konvencije, ocenjeno je da su domaći propisi predviđali obavezu „podvrgavanja ispitivanju” koja predstavlja dovoljno izričitu i konkretnu obavezu. Međutim, naglašeno je da je pomenuta odluka doneta u vezi s preduzimanjem mera u borbi protiv terorizma, a da se obaveza podvrgavanja ispitivanju može javljati samo u ograničenom broju slučajeva i imati ograničen cilj.

Činjenica, da je neka zaštitna mera koja u sebi sadrži ograničenje nekog prava, u skladu sa domaćim propisima, neće sama po sebi biti dovoljna za

22 Slučaj: Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Ireland v. United Kingdom), Serija A, br. 25, (1979-80) 2 EHRR 25.

23 Slučaj: Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Evans v. United Kingdom), br. 8022/77, 8025/77 i 8027/77, 18.3.81, (1983) 5 EHRR 71.

odstupanje od Konvencije. Iz prakse samog Suda proističe da je značenje pojma „zakonitost” u čl. 5. st. 4 identično onome u čl. 5, st. 1. Konvencije,²⁴ te da se zakonitost lišenja slobode mora razmatrati ne samo u svetlu domaćeg zakona, već i teksta same Konvencije i principa sadržanih u tekstu Konvencije. Shodno čl. 5, st. 4, pritvoreno lice ili lice lišeno slobode po bilo kom osnovu, ima pravo na preispitivanje zakonitosti lišenja slobode i pritvaranja. To bi značilo da bi licima lišenim slobode morao biti dostupan pravni lek na osnovu koga bi nadležni sudski organ preispitao ne samo procesne garancije, već i osnov pritvora i postojanje osnovane sumnje za pritvaranje i da li je pritvorom postignut legitimni cilj.

Po rečima Komesara za ljudska prava, „sveopšta ukazivanja na povećani rizik od terorističkih aktivnosti, pogotovu nakon terorističkog napada na SAD 2001. godine, ne mogu sama po sebi biti dovoljna da opravdavaju odstupanje od Konvencije. Nekoliko evropskih država koje su već duži vremenski period suočene sa neprestanim terorističkim aktivnostima, nisu smatrale za potrebno da odstupe od prava iz Konvencije, niti je ijedna od njih našla za nužno da to učini. Shodno tome, za svako odstupanje, moraće se predočiti detaljni podaci koji ukazuju na realnu i neposrednu opasnost po javnu bezbednost...”²⁵

Bitni činioci za ovo razmatranje uključuju: prirodu obaveze koja proističe iz odgovarajućih zakona, predmet i svrhu obaveze, lice koje je lišeno slobode i okolnosti koje su dovele do lišenja slobode i trajanje lišenja slobode. Osim toga, sud će razmotriti i druge različite faktore, uključujući i to u kojoj meri su redovni zakoni adekvatni, da li produženje mere ograničenja može opravdati i srazmernost preduzetih mera tj. da li postoji alternativa. Osim toga, svako odstupanje, pa i slučaju opasnosti od terorističkih napada, mora biti saglasno i sa drugim obavezama države prema međunarodnom pravu ili sa međunarodnim običajnim pravom. Takva obaveza je predviđena i u čl. 53. Konvencije kojim je propisano da se ni jedna odredba Konvencije ne sme tumačiti tako da ograničava ili ugrožava priznata ljudska prava i osnovne slobode.

24 Slučaj: Ašingden protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Aschingdane v. United Kingdom), br. 8225/78, Serija A, br. 93, 28.5.85 (1985) 7 EHRR 528, p. 23.

25 Mišljenje 1/2002 Komesara za ljudska prava, g. Alvara Gil-Roberts u vezi sa određenim vidovima odstupanja Ujedinjenog Kraljevstva iz 2001. godine od čl. 5. st. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. CommDH (2002) 8, 28.8.02, u: Filip Lič, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2007, str. 393.

U vezi sa navedenim pomenuli bismo slučaj Aksoj protiv Turske,²⁶ gde je sud utvrdio da je nesporno postojala javna opasnost u jugoistočnom delu Turske usled specifičnog opsega i efekata terorističkih aktivnosti PKK u ovom regionu sredinom devedesetih godina 20. veka. Međutim dvonedeljni pritvor je ocenjen predugačkim, u tom smislu da vlada Turske nije uspela da obrazloži iz kog razloga je usled borbe protiv terorizma sudska intervencija bila neizvodljiva. Sud je utvrdio nepostojanje dovoljnih zaštita u vidu: ne omogućavanja kontaktiranja pritvorenim licima sa advokatima, lekarima, rođacima ili prijateljima i odsustvo svake realne mogućnosti da žalilac bude izveden pred sud koji bi ispitao zakonitost pritvora.

Savet Evrope je potpuno posvećen unapređivanju ljudskih prava, vladavini prava i odlučan u nameri da se bori protiv terorizma, uz poštovanje postavljenih standarda, a koji standardi se kroz odluke Evropskog suda za ljudska prava oživljuju, razvijaju i bivaju primenjivani u najrazličitijim slučajevima, a istovremeno utiču na unutrašnja zakonodavstva država i doprinose unapređivanju njihovih principa.

SMERNICE KOMITETA ZA LJUDSKA PRAVA U BORBI PROTIV TERORIZMA

Komitet za ljudska prava²⁷ kao međunarodno telo koje nadzire sprovođenje Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, ima veliki značaj i uticaj na poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, a takođe kroz svoje odluke daje smernice u zaštiti postavljenih standarda i u borbi protiv terorizma. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 1966 godine, usvojila Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima,²⁸ koji je stupio na snagu 23. marta 1976. godine. Ovaj Pakt i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji je istovremeno usvojen, u velikoj meri su kodifikovali ljudska prava priznata u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine²⁹ u obliku pravno obavezujućih ugovora. Tada je došlo i do uspostavljanja Komiteta za ljudska prava,³⁰ sa zadatkom da vodi

26 Slučaj: Aksoj protiv Turske (Aksoy v. Turkey), br. 21987/93, 18.12.96, (1997) 23 EHRR 553.

27 U daljem tekstu označen kao: Komitet.

28 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ”, br. 7/71), u daljem tekstu označen kao: Pakt.

29 Rezolucija Generalne skupštine UN br. 217 A(III), usvojena 10.12.1948. godine.

30 Predviđeno je da Komitet čini 18 nezavisnih stručnjaka koje kandiduju države ugovornice Pakta i koji se biraju na sastanku država ugovornica. Zadatak Komiteta za

računa i preispituje delotvorno sprovođenje Pakta. Prava koja štiti Pakt protežu se od prava na život (čl. 6) do prava na učešće u javnom životu (čl. 25) i prava pripadnika manjina (čl. 27). Pakt nije ograničen samo na „građanska i politička prava” u užem smislu, uprkos svom nazivu, već naprotiv obuhvata široku lepezu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sadrži odredbe o zabrani diskriminacije (čl. 26) koje se odnose i na ekonomsku, socijalnu i kulturnu sferu, a prilikom zaštite prava svih lica lišenih slobode na čovečno postupanje (čl. 10) bavi se takođe i svim praktičnim uslovima lišenja slobode, te ispituje i da li zatvorski uslovi ispunjavaju međunarodne standarde. Između ostalog, Paktom su predviđene i odredbe koje se odnose na zabranu mučenja i surovog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 7), zabranu ropstva, zavisnog položaja i prinudnog rada (čl. 8), prava na slobodu i bezbednost ličnosti (čl. 9), procesna jemstva protiv proterivanja (čl. 13), prava na pravično suđenje (čl. 14).³¹ Član 2. predstavlja odredbu o opštim obavezama koje države imaju na osnovu Pakta, uključujući i dužnost da „poštuju i zajamče” prava priznata u Paktu bez diskriminacije i obavezu da obezbede „delotvorne i sprovodive” pravne lekove za sve povrede Pakta.³² Član 3. dopunjuje druge odredbe Pakta o ravnopravnosti i nediskriminaciji, sa ciljem garantovanja ravnopravnog uživanja svih prava iz Pakta.

Ističe se da i merama usmerenim na suzbijanje terorizma ne smeju biti ugrožena neka od zagarantovanih prava koja imaju apsolutni karakter, u smislu da nikada ne mogu biti menjana radi zaštite prava drugih lica ili neke druge hitne društvene potrebe.

Kada su u pitanju mogućnosti ograničenja zaštićenih prava, stav Komiteta o odredbama o ograničenjima je najdetaljnije iznet u Opštem komentaru br. 27 (67).³³ Tako je navedeno da „garantovana prava mogu biti

ljudska prava je da vrši određeni broj dužnosti, vezanih za nadzor delotvornog sprovođenja Pakta, od strane država ugovornica. U praksi, njegove najvažnije dužnosti uključuju razmatranje periodičnih izveštaja koje podnose države ugovornice, usvajanje opštih komentara u kojima sistematizuje svoja tumačenja određenih odredbi ili aspekata Pakta i razmatranje individualnih predavki o eventualnim povredama Pakta.

31 Iako odredba Pakta, o pravu na život (čl. 6) sadrži nekoliko uslova i ograničenja u pogledu primene smrtno kazne, ona je sama ne zabranjuje. Takvu zabranu sadrži Drugi fakultativni protokol uz Pakt, koji je zaključen 15.12.1989. godine, stupio je na snagu 11.07.1991. godine. Dok. UN A/RES/44/128.

32 Opšti komentar br. 31 (80), usvojen 2004. Dok. UN HRI/GEN/1/Rev.8, pp. 233–238.

33 Opšti komentar br. 27 (67), usvojen 1999. Dok. UN HRI/GEN/1/Rev.8., str. 213–218. U pomenutom komentaru je data analiza čl. 12. Pakta i ograničenja prava koja predviđa

predmet samo zakonom predviđenih ograničenja”, što bi značilo da u samom zakonu moraju biti utvrđeni uslovi pod kojima pojedina prava mogu da se ograniče. Dakle, Komitet zahteva da i zakon države pruži potrebne garancije o poštovanju osnovnih ljudskih prava i da propiše postupak i slučajeve ograničenja, te da tek takav zakon može biti instrument kojim se legitimno ograničava neko ljudsko pravo. Zatim, potrebno je da se radi o ograničenjima „koja štite legitimni cilj i koja su nužna radi takve zaštite”. Na kraju, zahteva se da ograničenja budu „usklađena sa drugim pravima iz Pakta”.

Borba protiv terorizma i opasnost koju on nosi, posebno mere ograničenja prema licima za koja postoji sumnja da su bili učesnici u terorističkim aktima, ne smeju da se okrenu u korist ograničenja, odnosno izuzetka. Države treba da se rukovode principom da ograničenja ne smeju da naruše samu suštinu prava.

U stavu 14. Opšteg komentara br. 27 (67), Komitet ističe da nije dovoljno samo da ograničenja služe dozvoljenoj svrsi, već i da moraju biti neophodna za postizanje te svrhe. Dakle, i u slučaju neposredne ili kontinuirane opasnosti od terorističkih aktivnosti, neophodno je da eventualna ograničenja prava budu „u skladu sa načelom srazmernosti”, zatim da budu „odgovarajuća” za ostvarenje svoje zaštitne funkcije, kao i da su „najmanje nametljiva sredstva od svih koja služe istoj svrsi” i „srazmerna interesu koji se želi zaštititi”.

Od ograničenja prava, Pakt razlikuje mogućnost derogacije prava. Pakt članom 4. dozvoljava derogaciju određenih prava ali samo „tokom zvanično proglašene vanredne opasnosti koja ugrožava opstanak države”. Međutim, kao i slučaju ograničenja prava, i ova odredba, predviđa apsolutno zaštićena prava koja nikad ne mogu biti podvrgnuta derogaciji. S druge strane, i prava koja su podložna derogaciji mogu biti derogirana samo: 1. „u obimu koji je strogo određen zahtevima situacije”, 2. pod uslovom da te mere „nisu nespojive sa drugim obavezama koje državama nameće međunarodno pravo” i 3. da „ne povlače diskriminaciju zasnovanu isključivo na rasi, boji, polu, jeziku, veroispovesti ili društvenom poretku”.³⁴

pomenuta odredba, a što dalje ilustruje i opšta načela koja se mogu primeniti prilikom šireg tumačenja odredbi o ograničenjima.

34 Opšti komentar br. 29 (72), usvojen 2001. Dok. UN HRI/GEN/1/Rev.8, str. 225-232. U Opštem komentaru, Komitet obrazlaže svoje tumačenje čl. 4. Pakta, tako što ističe, elemente i dimenzije zaštićenih ljudskih prava koja nisu izričito pomenuta u navedenom članu, a koja se ne mogu ni u kom slučaju derogirati, zato što se radi o peremptornim normama međunarodnog prava.

Iako pravi jasnu razliku između „derogacije” koje su dozvoljene samo tokom vanrednog stanja i „ograničenja” koja su dozvoljena u redovnim okolnostima, Komitet naglašava da je „načelo proporcionalnosti bitan zajednički element svih ovlašćenja, koja državama omogućavaju da opozivaju i ograniče prava”. Komitet takođe ističe da derogacija nikada ne može da podrazumeva da neko pravo iz Pakta samo po sebi postaje neprimenljivo.³⁵

Ukoliko države nameravaju da koriste pravo da opozovu odredbe Pakta usled, na primer, masovnih akcija koje uključuju nasilje (kao što su između ostalog i teroristički akti), moraju da budu u stanju da dokažu ne samo da takve situacije predstavljaju „pretnju opstanku nacije”, već i da su mere kojima se odredbe Pakta opozivaju „u skladu sa zahtevima situacije”.

Značaj navedenih stavova u tumačenju pomenutih odredbi o ograničenju i derogaciji prava je dvostruk, posmatrano sa aspekta terorizma. Takvim stavom štite se pojedinci i države od terorističkih akata i zabranjuje se svakoj državi, grupi ili pojednicu da preduzima radnje kojima teži uništenju garantovanih ljudskih prava i sloboda građanima ma koje države. S druge strane, jasno se ukazuje da ni mere preduzete u cilju suzbijanja terorizma i uklanjanja opasnosti od terorističkih dejstava, ne bi smele da dovedu do ukidanja zaštićenih ljudskih prava i sloboda.

Naime, terorizam u svojoj biti upravo ide ka tome da uništi vrednosti i standarde koji predstavljaju civilizacijske tekovine, te zaštićena ljudska prava prevashodno zbog svog univerzalnog značaja i opštepriznatog nivoa, nikada ne bi smela biti žrtvovana u toj borbi. Dakle, čak iako se nametne potreba za određenim ograničenjima radi zaštite opravdanih interesa, ta ograničenja moraju biti kontrolisana i u funkciji poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Propisivanjem formalnih uslova za ograničenje ljudskih prava se upravo kanališe i borba protiv terorizma i sprečava da se otvori neograničen prostor u kome bi moglo da dođe do narušavanja zajemčenih sloboda i nepoštovanja postavljenih standarda.

Veliki broj slučajeva o kojima je odlučivao Komitet za ljudska prava, odnosio se na pravo na život, koje pravo Komitet u nizu odluka ističe kao „vrhunsko pravo ljudskog bića”. Pri tome, nesporno je da se pravo na život kao osnovno pravo svih građana, prvo narušava terorističkim aktima. Međutim, stoji i obaveza države da štiti pravo na život svih lica na svojoj

35 Raija Hanski i Martin Šajnin, *Najvažniji slučajevi pred Komitetom za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007, str. 16.

teritoriji i pod njenom nadležnošću. Neophodno je da postoji srazmernost između akcija države u intervenciji protiv lica za koja se sumnja da su učesnici terorističkih organizacija i potrebe sprovođenja zakona u okolnostima datog slučaja.

O navedenom govori i slučaj Selis Laureano protiv Perua³⁶ koji se odnosi na fenomen „nestanka” i u istom je ocenjeno da je država postupila suprotno čl. 6., čl. 7. i čl. 9. Pakta. Naime, pošto je podnosilac predstavke istu podneo u ime svoje unuke, koja je „nestala”, a koju je vojska ranije hapsila i držala u pritvoru (pri čemu joj je osam dana bilo zabranjeno da kontaktira sa spoljnim svetom, a majci rečeno da je „premeštena” iako je bila i dalje u pritvoru, nakon čega je predata specijalnoj policiji Nacionalne anti-terorističke direkcije) pod optužbom da saraduje sa tzv. terorističkom organizacijom, a nakon puštanja iz pritvora je „oteta” iz kuće u kojoj je živela, i nije više pronađena od strane državnih organa, iako je prijavljen njen nestanak, Komitet je zaključio da postoji dovoljno razloga da se odgovornost za njen nestanak, pripiše državi ugovornici i da je Peru prekršio čl. 6. Pakta, jer nije adekvatno zaštitio pravo na život podnosioca predstavke.

Komitet je stao na stanovište, shodno svom Opštem komentaru 6 (16), da države ugovornice treba da preduzimaju mere ne samo u cilju sprečavanja i kažnjavanja učinioaca koji vrše krivična dela lišavanja života (pa i terorističkih akata), već i da sprečavaju proizvoljne postupke od strane sopstvenih bezbedonosnih snaga. Istaknuto je da države ugovornice treba da preduzimaju konkretne delotvorne mere, kako bi sprečile „nestanke” pojedinaca i da ustanove delotvorna sredstva i postupke putem kojih će odgovarajuće nepristrasno telo podrobno istraživati slučajeve nestalih i izgubljenih lica, a posebno slučajeve nestalih lica u kojima postoji sumnja da su lica nestala pod okolnostima koje mogu uključivati kršenje prava na život.

Komitet za ljudska prava je u više slučajeva stao na stanovište da zabrana mučenja ili surovog nečovečnog postupanja ili kažnjavanja (čl. 7) predstavlja apsolutno ljudsko pravo, u smislu da nije dozvoljena nikakva derogacija od tog prava, čak i u vremenima izuzetne opasnosti ili iz razloga nacionalne bezbednosti, pa i slučajju ako se radi o licima za koja postoji osnovana sumnja da će se baviti ili su se bavila terorističkim aktivnostima. Takođe se ističe i

36 Slučaj: Selis Laureano protiv Perua (Celis Laureano v. Peru), Predstavka br. 540/1993, Izveštaj Komiteta za ljudska prava, tom II, GOAR, pedest prva sednica, Dodatak br. 40 (A-51/40), str. 108-115.

obaveza odbijanja deportacije lica, zemljama u kojima postoji opasnost da se nad njima izvrši smrtna kazna ili da budu izložena torturi ili mučenju.

Slučaj Ahani protiv Kanade³⁷ pokazuje značaj procesnih garancija u smislu čl. 13. Pakta u slučaju deportacije, te da stranac koji se nalazi na teritoriji jedne države ugovornice mora imati mogućnosti da istakne razloge protiv njegovog proterivanja. Naime, podnosilac predstavke je iz Irana došao u Kanadu i zatražio zaštitu, ističući da bi mu život bio ugrožen ako bi se vratio u Iran i da bi tamo mogao biti mučen. Po razmatranju bezbedonosnih izveštaja, nadležni organi Kanade izdali su uverenje da su mišljenja da podnosiocu predstavke ne treba dozvoliti boravak u Kanadi i da predstavlja opasnost po bezbednost Kanade, jer postoji osnovana sumnja da će se baviti terorizmom, da je član organizacije koja će se baviti terorizmom i da se već bavio terorizmom, te da postoje osnove za uverenje da je podnosilac član organizacije MOBP, koja podržava ili neposredno preduzima širok spektar terorističkih akcija. Nakon svih sudskih instanci gde su odbijeni svi argumenti podnosioca, pa i pored zahteva za privremenim zaštitnim merama Komiteta za ljudska prava, isti je depotrovan.

U postupku koji je sledio po podnetoj predstavi, Komitet za ljudska prava je prvo zaključio da je u konkretnim okolnostima ovog slučaja država ugovornica prekršila svoje obaveze iz Fakultativnog protokola, time što je deportovala podnosioca predstavke pre nego što je Komitet mogao da razmotri tvrdnju podnosioca da će njegovim pravima iz Pakta biti naneta nepopravljiva šteta. Naime, pored izvršenja smrtno kazne, mučenje predstavlja najozbiljniju i nepopravljivu moguću posledicu mera koje država preduzima protiv nekog lica.

Ocenjeno je da nepoštovanje pravila, naročito preduzimanjem nepopravljivih mera kao što su pogubljenje žrtve ili njena deportacija iz države ugovornice u drugu zemlju gde će se suočiti sa mučenjem, podrija zaštitu prava iz Pakta preko Fakultativnog protokola. Pored toga, razmatranjem podnete predstavke Komitet je konstatovao da država prekršila čl. 13. u vezi čl. 7. Pakta, jer podnosiocu predstavke država ugovornica nije obezbedila procesnu zaštitu, koju je pružila stranci u drugom slučaju pred istim sudom Sureš protiv Kanade, te da nije ispunila neophodan standard pravičnosti. Istaknuto je da je podnosiocu predstavke bilo omogućeno

37 Slučaj: Ahani protiv Kanade (Ahani v. Canada), Predstavka br. 1051/2002, Izveštaj Komiteta za ljudska prava, tom II, GAOR, pedeset deveta sednica, Dodatak br. 40 (A/59/40), str. 261–282.

iznošenje ograničenih razloga protiv proterivanja i samo određeni nivo revizije njegovog slučaja, naročito jer nije imao pristup svim materijalima na kojima je zasnovana odluka o deportaciji, niti mu je data mogućnost da iste osporava, te da pomenuti „viši interesi nacionalne bezbednosti” ne predstavljaju razloge zbog kojih bi država ugovornica bila izuzeta od svoje obaveze iz čl. 13. Pakta da pruži potrebne mere procesne zaštite.

Komitet je naglasio da kao i u slučaju prava na život, pravo na zabranu mučenja, ne samo da nalaže državi ugovornici da se uzdrži od mučenja, već i da sa dužnom pažnjom preduzima korake kako bi se izbegla opasnost da će neka treća strana mučiti nekog pojedinca.

Praksa Komiteta za ljudska prava i u pogledu prava na pravično suđenje je obimna i mnogostrana. Kao primer se može navesti slučaj Polaj Kamposa protiv Perua³⁸ gde je vođen postupak po predstavi koju je podnela supruga vođe „Revolucionarnog pokreta Tupak Amaru” u njegovo ime. Komitet je našao da država nije postupila u skladu sa standardima čovečnog postupanja koje nalažu čl. 7. i čl. 10, st. 1. Pakta, jer država nije pružila nikakva obaveštenja o tvrdnji da se g. Polaj Kampos drži u samici u ćeliji površine 2x2 metra, da ne može da vidi sunčevu svetlost duže od 10 minuta dnevno (kroz mali otvor na plafonu), izolovan je 23 časa u toku dana i u potpunosti lišen prava na posete porodice i prepiske. Takođe je g. Polaju Kamposu u zatvoru sudio takozvani „sud anonimnih sudija” ustanovljen u skladu sa posebnim zakonom za borbu protiv terorizma. To telo se sastojalo od sudija kojima je bilo dozvoljeno da prekriju lica kako bi njihova anonimnost bila zagantovana, a što je pravdano time da je to potrebno da bi se sprečili napadi na njih od strane članova terorističkih grupa. Komitet je ocenio da takav sistem ne garantuje osnovni aspekt pravičnog suđenja u smislu čl. 14. Pakta: da sud mora da bude nezavistan i nepristrasan i da kao takav mora da bude doživljavan od onih kojima se sudi. Po mišljenju Komiteta, takav sistem takođe ne štiti pretpostavku nevinosti, koja je zajamčena čl. 14, st. 2. Pakta.

Pomenute predstave u kojima su podnosioci bili učesnici terorističkih akata ili lica za koja se osnovano sumnjalo da to jesu, ukazuju da je Komitet za ljudska prava kroz svoje odluke, a primenom međunarodnih instrumenata, praktično iskazao stav da je neophodno efikasno se boriti protiv terorizma, samo uz istovremeno poštovanje i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

38 Slučaj: Polaj Kampos protiv Perua (Polay Campos v. Peru), Predstavka br. 577/1994, Izveštaj Komiteta za ljudska prava, tom II, GAOR, pedest treća sednica. Dodatak br. 40 (A/53/40), str. 36-44.

PRIBAVLJANJE DOKAZA OD UČESNIKA TERORISTIČKIH AKATA LIŠENIH SLOBODE

Usvojeni standardi zaštićenih ljudskih prava i osnovnih sloboda, postavljaju granice, koje se u borbi protiv terorizma ne smeju preći ni u kom slučaju. Borba protiv terorizma ne može biti opravdanje za drastična ograničenja ljudskih prava, niti opravdava metode iznuđivanja iskaza, čak ni radi prikupljanja informacija korisnih za otkrivanje terorističkih organizacija, ako te metode predstavljaju torturu.

Cherif Bassiouni je još 1993. godine naglasio je da je zabrana mučenja i okrutnih i ponižavajućih kazni sadržana u najmanje 81-om nacionalnom ustavu.³⁹ Tome se mogu dodati i druge, opštije ustavne odredbe iz kojih se može izvesti takva zabrana, kao što je na primer poštovanje ljudskog dostojanstva u nemačkom Osnovnom zakonu. Ljudsko dostojanstvo i pravo na pravični („poštenu“) postupak su ključne osnove međunarodnih ljudskih prava koje utiču na krivično pravo i njegovu praktičnu primenu, npr. na tumačenje zabrane okrutnih, neljudskih i ponižavajućih kažnjavanja.

U Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948 godine, bilo je određeno da se niko ne sme podvrgnuti mučenju ili okrutnom, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kazni.⁴⁰ Tu su zabranu 50-ih i 60-ih godina 20. veka potvrdili regionalni standardi ljudskih prava kao što su Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, američka Konvencija o ljudskim pravima⁴¹ i afrička Povelja o ljudskim pravima i pravima naroda.⁴² Prihvatili su je i mnogi nacionalni ustavi koji su se oslanjali ili na moderno međunarodno pravo ili na već duže vremena postojeću zabranu okrutnih i neuobičajenih kazni u engleskom Bill of Rights iz 1689.⁴³

Pored obima opasnosti u vezi sa terorizmom, javljaju se i problemi oko prikupljanja odgovarajućih dokaza, koji bi bili prihvatljivi i upotrebljivi na

39 Cherif Bassiouni, “Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and the Equivalent Protections in National Constitutions”, 3 *Duke Journal of Comparative and International Law*, 1993, p. 263.

40 Art. 5. Universal Declaration of Human Rights, GA Res. 217A (III), 10 December 1948, UN GAOR Supp. (No 11A) 71, UN Doc. A/810, 7, 1948.

41 Art. 5 (2), Organisation of American States, American Convention on Human Rights, Nov. 22, 1969, OAS Treaty series, No. 36.

42 Art. 5, Organisation of African Unity, African Charter on Human and Peoples’ Rights 1981, stupila na snagu 1986, OAU Doc. CAB/LEG/67/34.

43 Bill of Rights, 1 Wm. and Mary 2d Sess., 1689.

sudu, protiv nekog lica za koje postoji sumnja da je učinilo krivično delo terorizma. Pri tome, jasno je da je za veštačenje i druge analize koje obično iziskuju konkretni slučajevi, potrebno vreme, kao i za ukrštanje i upoređivanje podataka dobijenih od drugih lica i podataka iz bezbedonosnih izvora.

U javnosti su se pojavljivali članci koji su indirektno ukazivali da ima odstupanja od usvojenih standarda i postupaka koji nisu u skladu sa postavljenim međunarodnim kriterijumima. Pomenuli bismo članak koji je objavljen u „Vašington Postu” 2002. godine i koji je izazvao burne reakcije i brojne komentare u američkoj javnosti. Članak je detaljno izveštavao o navodnim postupcima američke tajne službe i vojne policije prema zarobljenim osumnjičenim pripadnicima al-Kaide i Talibana u tajnom istražnom centru u američkoj vazduhoplovnoj bazi u Avganistanu.⁴⁴ Primena torture u borbi protiv terorizma je otvorila velike diskusije i u filozofskoj literaturi u tom smislu da li mučenje u pojedinim slučajevima može biti moralno dopustivo u borbi protiv terorizma a u vezi sa sukobom prava, u kome jedno pravo mora biti narušeno u cilju sprečavanja daljeg kršenja drugih ljudskih prava i zaštite nevinih života.⁴⁵

Ono što je nesporno po navedenom pitanju je to da je opoziv zvaničan stav svih država, a što proizilazi i iz brojnih aktivnosti međunarodnih humanitarnih organizacija i ratifikovanih dokumenata, da se osuđuje primena torture u bilo kom obliku i da je nedopustivo predavati lica stranim državama, kako bi se tamo od njih iznuodio iskaz torturom.

Nezakoniti dokazi u krivičnom postupku složen su i diferenciran krivičnoprocesni pojam. Prikupljanje dokaza je neraskidivo sa zaštitom osnovnih ljudskih prava. Standardi korišćenja odnosno zabrane korišćenja nezakonitih dokaza postavljeni su i na međunarodnom nivou, kroz međunarodne dokumente o ljudskim pravima. Sistem nezakonitih dokaza u unutrašnjim zakonodavstvima država zavisi od strukture njihovog krivičnog postupka, glavnih krivičnoprocesnih tendencija, režima utvrđivanja nezakonitih dokaza i stepena diskrecije sudova u ocenjivanju zakonitosti dokaza.

44 Članak autora Dana Priesta i Barton Gelmana (Dana Priest, Barton Gellman), objavljen u Vašington Postu (Washington Post) dana 29.12.2002. godine, pod naslovom: *U.S. Decries Abuse but Defends Interrogations – “Stress and Duress” Tactics Used on Terrorism Suspects Held in Secret Overseas Facilities.*

45 Videti: Fritz Allhoff, “Terrorism and Torture”, *International Journal of Applied Philosophy*, 2003, Internet: http://files.allhoff.org/research/Terrorism_and_Torture.pdf /20/09/2010. pp. 105–118.

U borbi protiv terorizma, odluka o tome na kojim dokazima se ne može zasnivati sudska presuda zavisi od ravnoteže dva interesa. S jedne strane je zaštita osnovnih ljudskih prava i pravo na odbranu, koje državni organi kao i građani moraju poštovati prilikom prikupljanja dokaza, a koja prava imaju međunarodnopravni i ustavnopravni rang. S druge strane je obaveza države na delotvorno krivično gonjenje, odnosno na prevenciju krivičnih dela i izricanja kazni učinocima.

Dakle, pored obaveze zaštite osnovnih ljudskih prava, stoji i obaveza države na delotvorno krivično gonjenje u okviru Saveta Evrope i to kao međunarodno pravna obaveza. Radi se o tzv. pozitivnoj obavezi države prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i razvijenoj u judikaturi Evropskog suda za ljudska prava. Pri tome, član 3. Konvencije sadrži jedno od najosnovnijih ljudskih prava, neprikosnovene vrednosti – zabranu mučenja. Čak i u najtežim okolnostima, kao što su borba protiv terorizma, Konvencijom se apsolutno zabranjuje mučenje ili nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Prema tome, ni lice za koje se osnovano sumnja da je počinilo teroristički akt ne sme biti podvrgnuto mučenju ili nečovečnom postupanju.

Za razliku od većine materijalnih odredbi Konvencije i Protokola br.1. i 4., članom 3. Konvencije se ne predviđaju nikakvi izuzeci i nikakvo odstupanje od čl. 3. nije dozvoljeno, ni po čl. 15, st. 2. Konvencije, čak ni u slučaju javne opasnosti koja pretili opstanku nacije.⁴⁶ Konvencijom se apsolutno zabranjuje mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na ponašanje datog lica. Priroda dela koje je lice izvršilo je irelevantno sa stanovišta čl. 3. Konvencije.⁴⁷

Smatra se da nečovečno postupanje ili kažnjavanje obuhvata intenzivnu fizičku i mentalnu patnju, kao i postupanje koje je bilo namerno, primenjivano satima i satima i prouzrokovalo ili stvarne telesne povrede ili jake fizičke i psihičke patnje.⁴⁸ Ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje je postupanje koje u žrtvi izaziva osećanja straha, strepnje i inferiornosti i koje može da omalovaži i ponizi i potencijalno dovede do slamanja psihičkog i moralnog otpora. U navedeno postupanje bi spadalo i postupanje prema

46 Slučaj: Labita protiv Italije (Labita v. Italy), br. 26772/95, 6.4.00, str. 119.

47 Slučaj: Indelikato protiv Italije (Indelicato v. Italy), br. 31143/96, 18.10.01 (2002) 35 EHRR 40, p. 18.

48 Slučaj: Kudla protiv Poljske (Kudla v. Poland), br. 30210/96, 26.10.00, (2002) 35 EHRR 11.

osumnjičenima za terorizam, a u cilju slamanja otpora i iznuđivanja iskaza, tako što „bi bili primoravani da satima stoje ili kleče, držani sa navučenim kapuljačama preko glave, ili u teškim i bolnim položajima tela, uskraćivanje sna, dugotrajno izlaganje jakoj buci, iznurivanje lišavanjem sna, hrane i vode”.⁴⁹ Mučenje se definiše i kao namerno vršenje nasilja, teškim mentalnim ili fizičkim patnjama koje se nanose pojedincu. Mogu se nanositi od strane pojedinaca ili grupa a za postizanje različitih ciljeva kao što su dobijanje informacija o pojedinim licima i njihovim delatnostima, priznanje krivice ili odgovornosti, samooptuživanje, zastrašivanje. Prilikom mučenja zarobljenik se tretira kao sredstvo (npr. za sticanje informacija) i sigurno se ne tretira na način saglasan međunarodnim standardima o poštovanju osnovnih ljudskih prava.⁵⁰

Takođe, u skladu sa standardima Evropskog suda za ljudska prava, zaštita od samooptuživanja i pravo na ćutanje čine suštinu pojma pravičnog suđenja, prema čl. 6. Evropske konvencije. Ova načela pretpostavljaju da bi vlasti trebalo da teže tome, da dokažu svoje optužbe, bez oslanjanja na dokaze pribavljene upotrebom sile ili prinude, suprotno volji okrivljenog.⁵¹

Pozivanje na zaštitu od samooptuživanja postoji da bi se sprečilo korišćenje određenih dokaza u krivičnom postupku, čak i ako se njime državne vlasti ne mogu sprečiti, da pribave takve informacije, kao što je to bilo u slučaju Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva.⁵² U ovom slučaju je ustanovljeno da se smatra da korišćenje izjava do kojih su došli inspektori upotrebom zakonom datih ovlašćenja prinude, kao dokaza u krivičnom postupku, predstavlja povredu privilegije protiv samooptuživanja.

Zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja je predviđena i Konvencijom UN protiv mučenja i drugih svirepih, nečovečnih i ponižavajućih kazni ili postupaka, kao drugim brojnim međunarodnim dokumentima i aktivnostima humanitarnih organizacija koje se prevashodno bave ovom problematikom. Prema čl. 1. navedene Konvencije, pod torturom se podrazumeva svaki akt, kojim se namerno nanosi bol ili teška duševna patnja,

49 Slučaj: Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Ireland v. United Kingdom), Serija A, br. 25, 18.1.78, (1979-80) 2 EHRR 25 p. 167.

50 Fritz Allhoff, op. cit., p.107.

51 Slučaj: Džon Murej protiv Ujedinjenog Kraljevstva (John Murray v. United Kingdom), br. 18731/91, 8.2.96, (1996) 22 EHRR 29, str. 45.

52 Slučaj: Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Saunders v. United Kingdom), br. 19187/91, 17. 12. 96, (1997) 23 EHRR 313.

da bi se dobilo obaveštenje ili priznanje. Takođe i Statutom Međunarodnog krivičnog suda⁵³ u čl. 7, određuje se mučenje kao zločin protiv čovečnosti.

Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima je predviđeno u čl. 10. da se sa svakim licem koje je lišeno slobode postupaju humano i sa poštovanjem dostojanstva neodvojivog od čovečije ličnosti, a čl. 7. je propisano da niko ne može biti podvrgnut mučenju ili svirepim, nečovečnim ili ponižavajućim kaznama ili postupcima. Posebno je zabranjeno da se neko lice podvrgne medicinskom ili naučnom eksperimentu, bez njegovog slobodnog pristanka.

Dakle, zaštita pojedinaca od mera kojima bi pripadnici vlasti narušavali njegov telesni i duševni integritet, u svim savremenim društvima se smatra preko potrebnim, te ni borba protiv terorizma ne može biti opravdanje za drastična ograničenja ljudskih prava, niti se njome može pravdati iznuđivanje iskaza i prikupljanje podataka, mučenjem, svirepim ili nečovečnim postupanjem.

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA U DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU U BORBI PROTIV TERORIZMA

U domaćem zakonodavstvu je dat izuzetan značaj međunarodnim standardima kojima se štite ljudska prava, a što je došlo do izražaja i u novom Ustavu Srbije⁵⁴ koji je usvojen 2006. godine. Prema Ustavu Srbije, opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori čine sastavni deo domaćeg pravnog poretka i neposredno se primenjuju (čl. 16, st. 2. Ustava). Pored toga, član 18. Ustava predviđa da se jemče i kao takva neposredno primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima.

U primeni su i najznačajniji međunarodni dokumenti iz oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, već u jednom značajnijem periodu. Naime, nakon prijema u Savet Evrope marta 2003. godine, tada državne zajednice SCG, potpisana je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, prema tumačenju Komiteta za ljudska prava, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, obavezuje sve države nastale iz SFRJ, a imajući u vidu međunarodno prihvaćene standarde, te je isti u kontinuiranoj primeni u domaćem pravu, počev od njegove prve

53 Statut Međunarodnog krivičnog suda, („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 5/01).

54 Ustav Srbije, („Sl. glasnik RS”, br. 83/06).

ratifikacije.⁵⁵ Ratifikovani su i svi međunarodni dokumenti o ljudskim pravima, između ostalih i Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nečovečnih i ponižavajućih kazni ili postupaka, Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja i dr.⁵⁶

Kada je u pitanju borba protiv terorizma, značajno je sa stanovišta domaćeg zakonodavstva da je 2009. godine donet Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma,⁵⁷ kojim se potvrđuje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju terorizma, od 16.05.2005. godine. Svrha Konvencije je: da sprečava terorizam merama koje se preduzimaju na nacionalnom nivou putem međunarodne saradnje, da kao krivična dela utvrdi aktivnosti koje mogu da dovedu do izvršenja terorističkih akata, uključujući javne provokacije, regrutovanje i obuku, da pojača saradnju na prevenciji, kako na domaćem nivou u kontekstu nacionalnih preventivnih mera, tako i na međunarodnom nivou, da obezbedi pružanje zaštite žrtvama terorističkih akata. Konvencija sadrži i odredbe koje se tiču zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u smislu jačanja saradnje na međunarodnom i nacionalnom nivou. Na navedeni način su i u domaćoj judikaturi prihvaćeni ciljevi navedene Konvencije kao i standardi. Konvencijom se posebno naglašava u čl. 3. obaveza poštovanja obaveza u pogledu ljudskih prava koja su ustanovljena u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, kao i druge obaveze shodno međunarodnom pravu.

Takođe bismo pomenuli i Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma,⁵⁸ kao i Zakon o odgovornosti za kršenje ljudskih prava⁵⁹ i Poslovnik komisije za ispitivanje odgovornosti za kršenje ljudskih prava.⁶⁰

55 Videti: Opšti komentar br. 26 stav 4, dok.UN, CCPR/C/21/Rev.1/Add.8, 08.12.1997.

56 Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja („Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/03).

57 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 19/2009).

58 Zakon o potvrđivanju međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 7/2002).

59 Zakon o odgovornosti za kršenje ljudskih prava („Službeni glasnik”, br. 58/2003 i 61/2003).

60 Poslovnik komisije za ispitivanje odgovornosti za kršenje ljudskih prava („Službeni glasnik”, br. 110/2003).

Domaći zakoni su u potpunosti prihvatili međunarodne standarde koji se primenjuju u borbi protiv terorizma. Važećim zakonskim odredbama se nastoji da iste sadrže što preciznije kriterijume radi zakonitog postupanja i poštovanja ljudskih prava.

Tako se odredbom člana 25. Ustava, izričito zabranjuje mučenje, te da niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka, a članom 28. se predviđa da se prema licu lišenom slobode mora postupati čovečno i sa uvažavanjem dostojanstva njegove ličnosti, te da je svako nasilje i iznuđivanje iskaza zabranjeno.

Kada je u pitanju krivični postupak, odredbe Zakonika o krivičnom postupku⁶¹ u skladu sa postavljenim standardima regulišu postupanje prema licima lišenim slobode kao i zakonito prikupljanje dokaza. Tako je odredbama u čl. 12. ZKP, predviđeno da je zabranjeno i kažnjivo svako nasilje, kao i svako iznuđivanje priznanja ili kakve druge izjave od okrivljenog ili drugog lica koje učestvuje u postupku. Upotreba sile ili pretnje od strane službenog lica u nameri iznuđivanja iskaza okrivljenog ili nekog drugog učesnika postupka, predstavlja krivično delo po odredbama krivičnog zakonodavstva. Takođe je čl. 89, st. 8. ZKP predviđeno da se prema okrivljenom na smeju upotrebiti sila, pretnja, obmana, obećanje, iznuda, iznurivanje i druga slična sredstva, da bi se došlo do njegove izjave ili priznanja ili nekog činjenja, koje bi se protiv njega moglo upotrebiti kao dokaz. Zatim, predviđeno je u čl. 149, st. 1. ZKP, da pritvorenik ima pravo na neprekidni noćni odmor svakog dana u tajanju od najmanje osam časova. Vremensko ograničenje prikupljanja obaveštenja od građana od 4 sata, treba da spreči da se prikupljanje obaveštenja pretvori u nekontrolisano policijsko pritvaranje, sa dugotrajnim i iscrpljujućim saslušanjem. Obaveštenja se ne smeju prikupljati prinudno i to je predviđeno u čl. 226, st. 4. ZKP, a što podrazumeva upotrebu sile, pretnje, obmane i druge nedozvoljene načine.

Činjenicu da je iskaz okrivljenog iznuđen, silom pretnjom ili sličnim sredstvom utvrđuje sud u dokaznom postupku po krivičnoj stvari u kojoj se takav iskaz pojavljuje kao dokaz. Neposredni psihološki ili fizički uticaji ili pritisci prema okrivljenom od strane onoga koji sasluša, takođe nisu dozvoljeni, kao ni medicinska sredstva koja bi uticala na svest i volju prilikom davanja iskaza. Iskaz okrivljenog uzet uz pomenute povrede

61 Zakonik o krivičnom postupku, („Službeni list SRJ”, br. 70/01, 68/02, „Službeni glasnik RS”, br. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 20/09, 72/2009), u tekstu označen sa ZKP.

krivičnog postupka, izdvaja se iz spisa predmeta, po čl. 178. ZKP i ne može se koristiti na glavnom pretresu i u postupku pravnih lekova.

Predviđeni su i slučajevi zabrane pribavljanja nekih dokaza, kao što je čl. 97. ZKP propisano da se ne mogu saslušati kao svedoci pojedine kategorije lica, čijim bi se iskazima povredila dužnost čuvanja tajne, zatim čl. 98. ZKP je predviđen krug lica koja su oslobođena dužnosti svedočenja, a takođe je čl. 100 ZKP predviđeno da svedok nije dužan da odgovara na pojedina pitanja, ako je verovatno da bi time izložio sebe ili lica iz čl. 98. ZKP, teškoj sramoti, znatnoj materijalnoj šteti ili krivičnom gonjenju.

Cilj ovog kratkog osvrtu, na ratifikovane međunarodne ugovore, ustavne odredbe i odredbe Zakonika o krivičnom postupku je bio da se ukaže da i u našem pravnom sistemu postoji jasna tendencija za uključivanjem u međunarodnu borbu protiv terorizma, uz poštovanje postavljenih standarda ljudskih prava i osnovnih sloboda, te da je važećom zakonskom regulativom, značajno izvršeno integrisanje međunarodnih odredbi u domaće zakonodavstvo.

ZAKLJUČAK

Usvojeni standardi zaštićenih ljudskih prava i osnovnih sloboda, ukazuju da borba protiv terorizma ne može biti opravdanje za drastična ograničenja ljudskih prava, te se ističe neophodnost za uspostavljanjem ravnoteže između zaštite opšteg interesa i zaštite prava pojedinaca. Ukoliko se radi suzbijanja terorističkih aktivnosti, nametne potreba za određenim ograničenjima radi zaštite opravdanih interesa, ta ograničenja moraju biti kontrolisana i u funkciji poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Dakle, neophodno je postići srazmernost između akcija države u intervenciji protiv lica za koja se sumnja da su učesnici terorističkih organizacija i potrebe sprovođenja zakona u okolnostima datog slučaja. Upravo radi postizanja te srazmernosti se i postavlja zahtev kroz međunarodne dokumente da garantovana prava mogu biti predmet samo zakonom predviđenih ograničenja, što znači da u samom zakonu moraju biti utvrđeni uslovi pod kojima pojedina prava mogu da se ograniče. Terorizam upravo ide ka tome da ugrozi standarde koji predstavljaju opšteprihvaćene vrednosti, te zaštićena ljudska prava prevashodno zbog svog opšteg značaja, nikada ne bi smela biti dovedena u pitanje. Borba protiv terorizma i opasnost koju on nosi, posebno mere ograničenja prema licima za koja postoji sumnja da su bili učesnici u terorističkim aktima, ne smeju da se okrenu u korist ograničenja, odnosno izuzetka.

Nije dovoljno samo da ograničenja služe dozvoljenoj svrsi, već je potrebno i da su neophodna za postizanje te svrhe i od izuzetnog značaja je poštovanje principa: da ograničenja ne smeju da naruše samu suštinu prava. Merama usmerenim na suzbijanje terorizma nikada ne smeju biti ugrožena neka od zagarantovanih prava koja imaju apsolutni karakter. Potrebno je da zakoni pruže potrebne garancije o poštovanju osnovnih ljudskih prava i da se zakonom propiše postupak i slučajevi u kojima može doći do eventualnih ograničenja i tek takav zakon može biti adekvatan instrument za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

LITERATURA

1. Allhoff, Fritz, "Terrorism and Torture", *International Journal of Applied Philosophy*, 2003, Internet: http://files.allhoff.org/research/Terrorism_and_Torture.pdf/20/09/2010.
2. Bassiouni, Cherif, "Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and the Equivalent Protections in National Constitutions", *3 Duke Journal of Comparativ and International Law*, New York, 1993.
3. Bassiouni, Cherif, *The Protection of Human Rights in the Administration of Criminal Justice*, A Compendium of UN Norms and Standards, New York, 1994.
4. Hanski, Raija i Šajnin, Martin, *Najvažniji slučajevi pred Komitetom za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007.
5. Hofman, Brus, *Unutrašnji terorizam*, Narodna knjiga i Alfa, Beograd, 2000.
6. Hudson, Rex, "The Sociology and Psychology of Terrorism: Who becomes a terrorist and why?", *A Report Prepared under an Interagency Agreement by the Federal Research Division*, Library of Congress Federal Research Division, Library of Congress, Washington 1999, Internet: <http://www.loc.gov/frd/>15/09/2010.
7. Kambovski, Vlado, „Međunarodni standardi o ljudskim pravima – treća dimenzija kaznenog prava”, *Primena Međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima*, Udruženje za međunarodno krivično pravo, objavio, Intermex, Beograd, 2004.
8. Kegli, Čarls i Vitkof, Judžin, *Svetska politika*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Beograd, 2004.
9. Lazin, Đorđe, „Evropski procesni standardi i Zakonik o krivičnom postupku u pogledu lišenja slobode”, *Primena Međunarodnih krivičnih standarda u nacionalnim zakonodavstvima*, Udruženje za međunarodno krivično pravo, Intermex, Beograd, 2004.

10. Lič, Filip, *Obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2007.
11. Lutz, James M. and Lutz, Brenda J., *Global Terrorism*, Routledge, 2004.
12. McCauley, Clark, “The Psychology of Terrorism”, Social Science Research Council, Internet: <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/mccauley.htm/> 02/09/2010.
13. Norris, Pippa, Kern, Montague and Just, Marion, *Framing Terrorism: The News Media, The Government and the Public*, Routledge, New York, 2003.
14. Vasiljević, Tihomir i Grubač, Momčilo, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2002.
15. Whittaker, David J., *Terrorists and Terrorism in Contemporary World*, Routledge, New York, 2004.
16. Whittaker, David J., *The Terrorism Reader-Second Edition*, Routledge, 2003.

Međunarodni ugovori i zakoni

1. Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 4/01).
2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Službeni list SCG”, br. 9/2003).
3. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, izmenjene i dopunjene Protokolom 2 uz Konvenciju („Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/2003).
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, („Službeni list SFRJ”, br. 7/71).
5. Zakon o potvrđivanju međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma („Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori”, br. 7/2002).
6. Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju terorizma („Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori”, br. 19/2009).

Dijana JANKOVIĆ

**INTERNATIONAL STANDARDS
IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM**

ABSTRACT

Terrorism as a phenomenon of the modern society threatens to jeopardise the most important achievements of the modern society. The international community devotes much attention to the fight against terrorism and a number of legal instruments and standards that illustrate the basic message have been formulated in international documents – and the message is that it is possible to fight against terrorism effectively only if principal standards of internationally protected human rights are fulfilled. The fight against terrorism must never lead to the abolition of values and freedoms that are imperilled by terrorist acts. Even if the need to impose certain restrictions for protection of legitimate interests arouses they must be controlled, while they should protect basic human rights and freedoms. Regulating formal conditions for human rights limitation is the way to control the fight against terrorism and prevent the unlimited space for violation of the established and guaranteed freedom standards. The paper refers to the provisions of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the International Covenant on Civil and Political Rights, which provide some limitations to the guaranteed human rights as well as the limitation to their usage also exploring to what extent these restrictions are applied in the fight against terrorism.

Key words: terrorism, human rights, fundamental freedoms, standards of Council of Europe, Committee of Human Rights.